

JAAN ROSS

INIMESED
MUUTUVAS
AJAS

KUUENDAT PÕLVE ÕPETAJA

Jaan Ross

INIMESED MUUTUVAS AJAS

KUUENDAT PÕLVE ÕPETAJA

Tartu 2023

Johannale

Jaan Ross. Inimesed muutuvad ajas. Kuuendat põlve õpetaja
Toimetaja: Mari Sarv
Keeletoimetus: Kanni Labi, korrektuur: Helina Harend
Kujundaja ja küljendaja: Pille Niin

Väljaande ettevalmistustöid ja trükkimist toetasid Eesti
Kultuurkapitali rahvakultuuri ja helikunsti sihtkapitalid.

Kujunduses kasutatud gravüür on koopia Georg Friedrich
Schlateri litograafiast aastast 1853, millel on kujutatud Valge
Hobuse kõrtsi (sks Weissen Ross!) Tartus, praeguse aadres-
siga Riia tänav 93. (Fotokoopia Tartu Ülikooli raamatukogus
<http://hdl.handle.net/10062/44531>).
Raamatus olevad fotod on pärit autori erakogust.

EKM Teaduskirjastus, 2023
Autoriõigused: Jaan Ross, 2023
Trükk: Pakett
ISBN 978-9916-659-76-2

Sisukord

Eessõna	9
1. Mina elasin siin. Aburi. Hundid söövad sind siin ära	11
2. Minu vanaema Magda Rossi (Reinbergi) (1899—1987) mälestused. Esimene osa	19
3. Minu vanaema Magda Rossi (Reinbergi) (1899—1987) mälestused. Teine osa	26
4. Minu vanaema Magda Rossi (Reinbergi) (1899—1987) mälestused. Kolmas osa	34
5. Sula-aeg ja pisut enam Tartus lapse ja nooruki silmade läbi	45
6. Tartu V Keskkool (Tamme Kool) 1964—1972	59
7. Kuidas mu vanemad Moskvas lennukist maha jäid	65
8. Rongilood	67
9. Kuidas isa Riia toomkirikusse kontserdipileteid ostis	69
10. Mälestusi Tallinna Muusikakeskkoolist aastatel 1972—1975	72
11. Tallinna Riiklikus Konservatooriumis 1975—80 (I). Maris Valk-Falk (1934—2016)	80

12.	Tallinna Riiklikus Konservatooriumis 1975—80 (II). Muusikalistest üldainetest, mida õpetasid heliloojad	89
13.	Tallinna Riiklikus Konservatooriumis 1975—80 (III). Mõnedest üldainete õppejõududest	98
14.	Tallinna Riikliku Konservatooriumi prorektor Heljo Sepp	106
15.	Minu kõige raskemast mägimatkast Kaukasuses	110
16.	Teaduslik ja pedagoogiline töö	117
17.	Endel Sõgel	130
18.	Vepsa 1982	133
19.	<i>Felix, qui potuit rerum cognoscere causas</i>	136
20.	Vladimir Mihhailovitš Petrov	139
21.	Kandidaadiväitekirja koostamine ja erialase kandidaadiinimumi eksami sooritamine Moskva konservatooriumi juures 1985—87 ning väitekirja kaitsmine Vilniuses 1988	145
22.	Kolm kuud stažeerimas Leningradis Pavlovi-nimelises füsioloogia instituudis 1990. aasta kevadtalvel	152
23.	Adrianus Johannes Maria Houtsma	158
24.	1992. aastal viis kuud Fulbrighti stipendiaadina USA Ohio osariigi ülikoolis	166
25.	Columbuse eestlaskond Ohios 1992. aastal. OSU kampuse miljö	176
26.	Ilse Lehiste esimesest doktoriväitekirjast ja sellega seonduvast	184

27. Riikliku programmi „Eesti keel ja rahvuskultuur“ sünnilugu	194
28. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna dekaan 1996—1999	200
29. Vene kirjanduse tõlked	213
30. Cézanne Londonis 2023. aasta alguses	218
31. Puccini „Turandot“ Helsingis 27.01.2023	222
32. Eestlaste kultuurielu Peterburis	224
33. Juhan Smuuli luule kajastusi muusikas	236
34. Miks inimesed kuulavad kurba muusikat	246
35. Muusika ja depressioon	249
36. Tormise geeniuusest. Mõni sõna selgituseks	254
37. Vilu Jaan ja Kure Kaarel karjas	259
Varem trükkis avaldatud tekstide ilmumisandmed	263

Hea lugeja!

Mäletamine annab meile võimaluse mineviku kogemused rakendada tuleviku loomisse. Koos kõigi oma haraliste okstega moodustavad Eesti inimeste lood läbipõimunud terviku, milles on palju eri nüansse ja vaateviise. Mineviku mäluksildude jagamine teistega loob ühist mõistmisruumi ajaloost, kujutab sündmusi, olusid, tegutsemiskeskondi ja -tavasid läbi isikliku kogemuse ja seega teeb need paremini mõistatavaks ja tajutavaks.

Ka igapäevaelu korduvustes on oma poeetiline võlu, siiski ei jõua kõike toimuvat keegi ümber jutustada, kirja panna ega ka lugeda. Seega on mälujutustus ikka ja alati mingi valik, teatav kokkuvõte sellest, mis on jutustaja jaoks oluline ja meelde jääv ning mida ta peab vajalikuks edasi anda. Nende valikute tegemises avaldub mäluksilt – millised kogemused ja õppetunnid on jutustaja meelest sedavõrd väärtuslikud, et need on mõttekas avalikkuseni tuua, millest sobib rääkida ja mis jääb rääkimata. Mälukirjutus on oluline kollektiivse ajalooteadmise loomise viis, aga teisalt on see ka võimalus väljendada ja võimendada

kirjutaja omaenda väärtushinnanguid, nügida lugejate mõtteviise, kujundada lugejate kujutluspile kohtadest, aegadest, olukordadest, mis on neile kättesaamatud, kus nad ei ole olnud.

Õpetaja, muusikateadlane, akadeemik Jaan Ross on koonandanud raamatuks jada eriilmelisi minevikupilte, mis ühel või teisel moel on seotud tema kogemustega elust ja inimestest. Kirjapandud lood ulatuvad nauditavas stiilis novellilaadsetest episoodidest kuni asisemate miniuurimusteni. Ühest küljest on need muidugi lihtsalt lood elust enesest, aga autori valida on olnud, millised aknad minevikku lugeja jaoks avada, milliseid nüansse, kogemusi, kohtumisi esile tuua. Meie kollektiivse mälu kude on saanud juurde ühe värvika lõime.

Head kaasaelamist!

Toimetaja

See raamat on sündinud mälopiltide alusel — mis paremini meeles, sellest olen kirjutanud. Nii on tekst kronoloogiliselt mõnevõrra auklik ja seda ei peaks lugema kui elulookirjeldust. Teatud mittevastavus või kontrapunktiline suhe valitseb teksti ja illustratsioonide vahel. Mitte kõigi tekstis kirjeldatud sündmuste kohta pole illustratsioone, ja mitte kõiki illustratsioone pole tekstis kommenteeritud. Vanaema Magda Rossi (Reinbergi) mälestused on paberile jõudnud tänu tema minia Eevi Rossi jõupingutustele. Raamatu trükiks valmimise eest võlgnen tänu toimetaja Mari Sarvele, keeleteoimetaja Kanni Labile ja kujundaja Pille Niinele. Tänan Eesti Kirjandusmuuseumi, kes oli nõus raamatu kirjastada võtma.

Jaan Ross

Aburi

Mina elasin siin. Aburi. Hundid söövad sind siin ära

Olen pärit Virumaalt Aburi külast, mis asub Väike-Maarja kihelkonnas, endises Porkuni vallas. Tegelikult on sealt pärit mu isapoolne suguvõsa. Mina sündisin Tartus, elasin seal 15 aastat ning pärast seda kolisin Tallinnasse.

Aburi küla jaguneb kaheks. Üks osa, nõndanimetatud „suur“ küla, jääb Rakvere maanteest Porkuni suunas. Suur-Aburi on, nagu geograafid ilmselt määratleksid, tänavküla. Teine osa, nõndanimetatud „väljatagune“, jäi Pandivere-Kadila suunda. Meie talu asus välja taga. Rakvere maanteele oli sealt poolteist kilomeetrit. Kevadtalvel, kui päevane päike oli tekitanud lumele kõva kooriku, sai mindud ka otse üle välja, mis oli veidi lühem teekond. Väljatagune oli hajaküla.

Talu oli ostnud vanavanaisa, kui ta XIX sajandi lõpus Peterburi lähedal Gattšina piimafarmis kogutud rahaga Eestisse tagasi tuli. Minu lapsepõlves elasid seal vaheldumisi kaks vanaema, algul isapoolne ja pärast emapoolne. Isapoolset vanaema käsitati põliselanikuna ning temast peeti lugu, nagu oli lugu peetud ka vanavanaemast, kes pärimuse järgi võtnud ämmaemandana vastu kõik välja taga sündinud lapsed. Olen mõelnud, et näiteks Langemetsade suur talu pere lugupidamine

Vanaemaga Aburis

võis põhineda sellel, et mu vanaisa, kes sel ajal töötas Virumaa prokurörina, päästis pere 1941. aastal küüditamisest. Oma küla inimesed hoidsid kokku.

Kooli ega poodi Aburis enam ei olnud. Kaks korda nädalas tuli suurde külla autolavka, aga kumbki vanaema seal käia ei armastanud. Eriti emapoolne vanaema, kes oli Tallinnast pärit, suhtus külainimestesse teatava võõristusega. Külainimesed ostsid lavkast muuhulgas suurtes kogustes vormileiba, mida söödeti lehmadele. Nii tuli odavam. Inimestele töid vanaemad toidukraami kas Väike-Maarjast (viis kilomeetrit) või Rakverest (20 kilomeetrit). Mõned toiduained nagu piim, munad, mesi, vahel ka liha, tulid oma külast. Buss käis mööda maanteed umbes kümme korda päevas. Emapoolne vanaema ei teretanud bussipeatuses teisi inimesi, mida loeti ebaviisakaks käitumiseks.

Rakveres käidi tihti poes seepärast, et seal oli toidukaupadega varustatus parem kui Väike-Maarjas. Näiteks pastilaad, mida ma väga armastasin, Väike-Maarjast ei saanud kunagi, Rakverest aga küll. Mulle meeldis sisseoste teha ning seda ka lubati. Kord juhtus Rakveres Tallinna tänava toidupoes järgmine lugu. Müüja oli venelanna, kuid rääkis eesti keelt üldjoontes korralikult. Aga kui ma küsisin datleid, tekkis sulg. Seda eestikeelset sõna müüja ei teadnud. Emapoolne vanaema, kes jälgis toimuvat distantsilt, taipas olukorda ja ütles valju häälega: „Финики.“ Müüja tänas vanaema ja naeratas talle. Vanaema oli tsaariajal Tallinnas teeninud vene ametniku perekonnas ning rääkis vene keelt perfektselt. Oma kunagistesse leivavanematesse Kantsevitšitesse võis ta suhtuda üsna kriitiliselt. Kui Kantsevitšite teismeline poeg oli hakkama saanud mingi pättusega, käskis

isa tal püksid maha võtta, voodisse kõhuli heita, ja peksis teda koerapiitsaga, nii et veri väljas. Vanaema ei kiitnud sellist kasvatusemetodit heaks.

Üldse oli emapoolsel vanaemal kokkupuuteid eri rahvusest inimestega. Kui ta kunagi Riia rannas puhkamas käis, tutvus ta kasahhitariga, kelle nimi oli Asja. Nad hakkasid kirju vahetama ning see kirjavahetus kestis kuni vanaema surmani 1970. aastal. Kui vanaema veel Tallinn-Nõmmel elas, siis oli samal Kase tänaval üks tema naabritest sakslanna Lenebachi Tooni. Mis nimi tal passis seisis, seda ma ei tea. Nagu ei tea ma ka, miks Tooni 1939. aastal koos teiste sakslastega ajaloolisele kodumaale tagasi ei pöördunud. Tooni käis regulaarselt vanaema juures teed joomas. Aga ta oli juba nii vana, et tavaliselt jäi teetassi taga mõneks minutiks suigatama. Üles ärganud, ütles ta rõõmsalt: „Ich habe ein bisschen geschlafen.“

Rakveres oli meie tugipunktiks Marguste perekonna kodu aadressil Tartu tänav 57. Pereema Anna Margus oli kaugelt sugulane. Tema mees oli Augustin Margus, endise Rakvere nahavabriku omaniku poeg. Viimase standardid olid kõrged. Kui abikaasa oli kodunt ära, siis ta ise toitu ei valmistanud, vaid läks sööma Rakvere tol ajal ainsasse restorani Tallinna tänavas. Augustin Margus kandis silmapaistvat hoolt oma füüsilise vormi eest: suusatas, jooksis ja nägi 60-aastaselt välja *very fit*. Ta kandis hoolt ka minu isamaalise kasvatuse eest ning korra veendus rahulolevalt, et sellega on kõik korras.

Anna ja Augustin käisid koos Alutaguse metsades (bussiga). Vahel võeti mind ka kaasa. Teekonnad ulatusid kuni Muraka rabani (üle 10 kilomeetri Pastimäe bussipeatusest). Anna korjas metsas marju, mis Augustin hiljem bussi peale tassis, ja mees püüdis Rannapungerja jõest kala. Anna müüs korjatud marjad Rakvere turul ning sellega kindlustas perekonna heaolu. Meie

saime Marguste juures vajaduse korral alati ööbida. Anna oli sotsiaalselt tundlik. Alutagusele ja sealt tagasi ei tahtnud ta sõita Tallinna bussiga, vaid kohalikuga. Anna ütles, et Tallinna bussiga sõidavad ainult peened inimesed, mitte temasugused marjanaised.

Tundub, et väljanägemisele pandi tol ajal üldse suuremat rõhku kui praegu. Vihmaste ilmadega oli Aburi väljatagusele suurele teele pääsemine ilma poris sumpamata praktiliselt võimatu, nii et jalas pidid olema säärikud. Aga isapoolne vanaema võttis kodunt kaasa uhked linnakingad ning vahetas säärikud kingade vastu vahetult enne suurele teele jõudmist. Seal oli üks põõsas, kuhu ta säärikud kuni linnast tagasitulekuni peitis, kui neid uuesti vaja läks.

Olmetingimused Aburis olid tänapäevaga võrreldes kohutavad. 1960. aastatel polnud talus töökorras kaevu. Kuivõrd tegemist oli Pandivere kõrgustiku tipuga, siis mingit looduslikku veekogu lähemas ümbruses ei leidunud. Joogivett toodi ämbritega naabritelt. Pesupesemiseks koguti vihmavett, kui vihma tuli. Sauna ei olnud. Saunas käidi laupäeviti naabrite juures. Posti järel tuli käia suures külas. Helistada sai vajaduse korral suures külas asuvast Uue Elu kolhoosi keskusest, kui oli tööaeg. Raha selle eest kolhoos, tõsi küll, ei võtnud. Elekter juba oli, kuid pinge kõikus, ja kui õhtul tuled äkki tuhmimaks muutusid, ütles vanaema pahaselt: „Näh, Krihvli Hilda [naaber] on jälle triikmasina sisse lülitanud.”

Suurelt teelt välja taha viiv tee oli väga halvas seisukorras. Autoga seda mööda sõitmine vajas teatavaid oskusi. Eestiaegsetel kaartidel on tee tähistatud, kuid vanemate inimeste hinnangul polnud tee korrashoiuga pärast sõda tegeldud. Kui Uue Elu

kolhoos oli liitunud Väike-Maarja kolhoosiga, mille esimeheks sai andekas majandusmees, juudi rahvusest Boriss Gavronski, tehti tee korda.

Kui loen, mida Valdur Mikita kirjutab eestlastest kui metsarahvast, meenub mulle alati isapoolne vanaema. Vanaema käis metsas nagu kirikus. Kui töötegemisest küll sai või muidu tuju paha oli, ütles ta mulle: „Lähme metsa.” Ja läksimegi, tavaliselt ilma igasuguse sihita. Korilust ma ei mäleta, ilmselt Aburi metsas eriti seeni ja marju ei kasvanud. Metsas olid okastraataiad, mis tähistasid naabervalduste piire. Metsas kasvasid orhideed. Aga vahel oli tarvis puude küljest hankida taela, mida vanaema kasutas mesilaste pidamisel vajalikus lõõtsas suitsu tekitamiseks. Paar korda käisime ka Kadila poes, kui Väike-Maarjasse või Rakverre sõita polnud tahtmist. Mulle küll meeldis bussiga poes käia. Paari bussijuhti ma nägupidi isegi tundsin, nii et teretasime. Bussid olid väikesed ning võisid olla puupüsti täis, eriti need, mis tulid Rakverest keskhommiku paiku, kell 11.15 (Tamsalu buss) või 12.15 (Simuna buss). Eks inimesed sõitsid hommikul linna poodi või asju ajama ning tahtsid seejärel koju tagasi saada.

1980. aastatel, kui püüdsin Tallinnas edutult tegelda korterivahetusega, sattus üheks potentsiaalseks äripartneriks Väike-Maarjas elanud perekond. Kui selgus minu suhe Aburi külaga, ütles naine mulle üsna hästi meelde jäänud lause: „Ega korralik inimene sinna elama enam ei läheks.” Isapoolne vanaema oli mulle rääkinud väljataguse ajaloost. Palju olnud talusid, millest polnud enam mingisugustki märki. Juba nimetatud Langemetsade pere kolis oma uhkest majapidamisest (maakividest laotud kõrvalhooned, viljapuuad, klaasveranda ja plekk-katusega häärber, mootoriga töötav kaev) suure tee äärde kolhoosi ehitatud kortermajja, sest talvel oli välja tagant „tsi-

vilisatsiooni” pääsemine liiga tülikas. Langemetsade noorperemehel oli auto, ent ta kasutas seda vist üks kord aastas. Selle pere saatus näitlikustab mulle üsna hästi Eesti maaelu ääremaastumist. Langemetsade majapidamisest pole tänapäeval enam midagi järel.

Suure teega paralleelselt kulges Väike-Maarjast Rakverre teine tee läbi Pandivere ja Kadila. Seda teed pidi aeg-ajalt kasutama, mis tagas parema bussühenduse näiteks Tartu või Kilt-siga, kus sai ümber istuda rongi peale. Aburisse pääsemiseks tuli siis kindlas kohas metsa vahel paluda bussil teha lisapeatus. Ei mäleta, et sellest oleks kunagi keeldutud, ent ükskord ütles mulle bussijuht enne mahaminekut: „Hundid söövad sind siin ära.” Kui küsisin vanaemalt, mis jääb Kadila teest Viru-Jaagupi poole, vastas vanaema: „Seal on raketibaasid.” Ja olidki, kuid nendega polnud mingeid kokkupuuteid. Pärast Vene vägede lahkumist Eestist raketibaasi hooned rüüstati. Kadila teed talvel suure lumega korras ei hoitud, nii et sealsed bussid käisid mööda suurt teed. Ei kujuta ette, et tänapäeval oleks võimalik bussiliiklusega teed nädalateks hooletusse jätta.

Üheks meie naabriks oli Kalevi Linda, kes oli noorena saanud välgutabamuse ning selle tagajärjel oli tal tekkinud nägemishäire, kuulumishäire, ja ta lonkas. Linda kartis paaniliselt äikest, kuid see hirm leevenes, kui teine inimene asus ta kõrval. Isapoolset vanaema ta usaldas, nii et äikese lähenedes lonkas ta kiiresti meile. See iseloomustab vanaema suhtumist teistesse inimestesse, kus juhtsõnadeks olid kaastunne ja hoolivus. Linda sai kolhoosilt pensioni kaheksa rubla kuus. Riiklik pensionisüsteem tol ajal kolhoosi liikmetele ei laienenud. Miinimumpalga suuruseks oli 60 rubla kuus. Vanaema pension oli vist 50 rubla.

Järgmistes peatükkides leiate minu kalli vanaema mälestused, kes mind kasvatas. Tänu temale teadvustasin, et pean õpetajaametit vähemalt kuuendat põlve. Kui loete, pöörake tähelepanu, milline elujõuline kant on olnud XIX–XX sajandi vahetusel Põltsamaa. Tegelikult teame seda juba varasemagi aja kohta tänu August Wilhelm Hupelile ja Ene Mihkelsonile.

õpiäeg

Minu vanaema Magda Rossi (Reinbergi) (1899–1987) mälestused. Esimene osa

Olen sündinud Kehalas, Viru-Jaagupi kihelkonnas 1. oktoobril 1899 vallaslapsena. Ema elas sel ajal oma õe perekonnas. Õemees oli Kehalas koolmeister. Abiõpetajaks oli Hans Aalits, kes oligi minu isaks. Ta ei abiellunud minu emaga. Kolm aastat peale minu sündimist suri Aalits tiisikusse.

Ema õemehe nimi oli Juhan Meier. Perekonnas oli kolm tütart: Salme, Linda ja Stella. Linda olevat mind meeeldi hoidnud.

Peale 1905. aastat rändas Meieri perekond Venemaale, Vologda kubermangu. 1920. aastal opterus perekond uuesti Eesti Vabariiki. Nende kaks abiellunud tütart koos meestega samuti. Minu ema elanud veel kaks aastat õe juures ja läinud siis ühe mõisavalitseja juurde teenijaks. Sellest ajajärgust (arvatavasti olin siis umbes nelja-aastane) on mul kaks lapsepõlve-mälestust.

Esiteks: oli suur tuba kollase põrandaga. Aknad olid nii kõrgel, et varvastel seistes ulatusin kätega haarates aknalauast kinni võtma ja taevasse vahtima. Samas toas oli veel suur puukast, milles kasvas laialihargnevate okste ja lehtedega suur puu. Arvatavasti oli see toalill vilodender [filodendron].

Teine mälestus: hommikul ärgates ei olnud ema toas. Voodi otsas oleval laual oli väikesi paberkotte ja laual põles lamp. Kui minu mitmekordse hüüde peale ema ei tulnud, siis kargasin voodist, võtsin naelast oma palitu ja jooksin õue. Väljas oli pimedavõitu. Nuttes jooksin sakste maja (häärberi) poole. Ema seisiski sakste maja trepil ja vestles ühe naisega. Rohkemat ei mäleta.

Kolmas mälestus on sellest, kui ootasime emaga väikeses tänavaäärses majas, et emakodust Kamarist meile järele tuldaks. Kõik. Tagantjärele arvates oli see 1904. aasta suvel; sügisel sain viieseks. Siis viiski ema mind oma emale kasvatada. (Vana)isa oli siis juba surnud, sest varem ei lubanud ta oma lemmiktütrel Annal, kes läks ülekäte, enam koju tulla.

Vanaisa ja vanavanaisa olid järgemööda Kamari küla koolimeistrid. Ja nüüd oli kolmas põlv samas koolis õpetajaks – minu onu August Reinberg. Sinna mind ema viiski.

Koolimajas oli üks suur klassituba ja viis harilikku tuba. Neist kolm elutuba, üks tütarlaste jaoks, kus nad viibisid vahetundide ajal ja magasid, kui ööbisid külmal ajal koolimajas. Poisid magasid koolitoas. Üks tuba oli kooliõpetaja töötoaks. Muidugi oli veel köök telliskivipõrandaga ja võrdlemisi suur sahv, ja kojas väljakäik pererahva jaoks. Õpilaste jaoks oli õues. Onu Augustiga elasid koos tema vend Reinhold, kes oli peamine põllutöeline koolile kuuluval põllul – 30 vakamaad. Elas veel öde Miili koos emaga ning lisaks tulid mina.

Vanaema sünnitas 11 last, seitse tütart ja neli poega. Kaks esimest last surid täisealistena (24- ja 25-aastastena) peaaegu üheaegselt soojatõppe. Kõik teised lapsed elasid 65–70-aastaseks. Kõige viimane tütar Aliide käis 20 aasta jooksul neli korda vähioperatsioonil. Viies kord kiiritati. Ometi elas ta pärast tervena kuni 91. eluaastani.

Varsti pärast minu tulekut Kamarisse abiellus onu August. Onu Reinhold jäigi poissmeheks. Hiljem onunaine nurisenud tihti, et peab võõrast last söötma. Ja siis ühel talvel juhtuski, et vanaema hakkas mind eraldi söötma. Senini ei tea ma, kust vanaema sai toiduaineid. On vaid meeles, et sõin alalõpmata odrajahuputru ja kartuleid kas silkude või soolaga. Arvatavasti koolilapsed rääkisid minu olukorrast kodus. Tihti töid tütarlapsed mulle leiba praetud soolalihaga või keedetult. Vahel ka keedetud muna, odrakaraskit ja kookigi. Ei mäleta, kui kaua omas leivas olin.

Seitsmeaastaselt hakkasin karjas käima. Karjamaal oli küll kolme latiga aed ümber, kuid lehmad pugesisid ikka läbi, kui jäid valveta. Karja läksin varsti peale päikesetõusu. Oli kolm lehma ja lambad. Alati oli mul võitlemist unega, kui istusin päikesepaistel kivil või künkal. Juhtuski kord äpardus. Olin kauemaks uinunud. Kui ärkasin, olid lehmad-lambad kadunud. Kui loomi ka lepikust ei leidnud, läksin hirmu ja nutuga koju. Onunaine lubas tulla appi otsima. Ikka jäid loomad kadunuks. Siis aga toodi sõna, et mõisa väljavaht ajanud meie loomad mõisa heinamaalt, mis oli meie karjamaa taga, mõisatalli kinni. Mõisa keskus oli meie majast umbes üks verst. Onu maksis trahvi, loomad saime tagasi.

Muidugi juhtus kolme suve jooksul, et lehmad pugesisid läbi aia kas mõisa heinamaale (teisest küljest) või pere viljapõllule. Ikka sain õigel ajal jaole.

Talvel õpetas vanaema mind lugema, muidugi nii, nagu teda lapsena õpetatud. Vanaema hääldas kaashäälikuid järgmiselt: g, k – ke, d, t – te, b, p – pe, l – le, m – me, n – ne, r – re, s – se, v – ve ja h – ihe. Näiteks sõna „hobune“ tuli veerida „ihe-o-pe-u-ne-e“ või lammas „le-a-me-me-a-se“. Küll oli lugemist raske õppida! Tavaliselt vanaema ketras ja mina seisin, raamat käes,